

# Gondolatok a cellában

Horacio Zabala: *Mapping the Monochrome*

Phoenix Art Museum, Phoenix, Egyesült Államok, 2016. X. 19. – 2017. III. 12.

KUTASY MERCÉDESZ

2017. március 12-ig a Phoenix Art Museumban látható Horacio Zabala (1943) argentin képzőművész *Mapping the Monochrome* című kiállítása, melynek anyaga egy utazó tárlat középső állomásaként a Buenos Aires-i Museo Fortabatból érkezett, és 2017-ben São Paulóban fejezi be a turnét. A kiállítás egyik központi anyaga Zabala *Arquitecturas carcelarias* című sorozata, mely 1973 és 1975 között készített építészeti rajzokból áll.<sup>1</sup> A jellemzően ceruzával, pauszpapírra készült rajzok mindegyike egy-egy börtönterv, melyek három csoportba sorolhatók: akad közöttük úszó, föld alatti,



valamint oszlopra állított börtön, a tervezett célcsoport pedig a kor politikai hangulatának megfelelően a művészársadalom, nekik készülnek a területi rendszerbe is sorolt cellák.

1976-ban a katonai puccsot követően Zabala Olaszországba emigrált.<sup>2</sup> Ettől az évtől fogva nem rajzolt börtönterveket, ám a meglévőket továbbra is kiállította, valamint belekezdett egy projektbe, melynek az *Hoy el arte es una cárcel* (A művészet ma börtön) címet adta. A programba ezúttal művészettörténészeket, kritikusokat és további művészeket is meghívott, s ez immár nem az argentin történelmi pillanattal szembeni szubverzív gesztus, hanem nagyon is végiggondolt elméleti diskurzus, mely a művészetet zárt rendszerként elemzi.<sup>3</sup> Alapvetésében Ernst Gombrich kijelentését idézi, mely szerint a művészet önmagában nem létezik, csak a műtárgyak körül létrejövő társadalmi gyakorlatról beszélhetünk, melynek résztvevői a művészek, a közönség és a műtárgyak. Zabala egy 2009-es előadá-

sában kifejtette<sup>4</sup>, hogy a romantikától kezdve az emberiség egyfajta utópikus, ideális tájként értelmezi a művészetet, ahol a szent helyekhez hasonlóan megtalálható az elveszett szabadság. Ezzel szemben a Phoenix Art Museumban bemutatott tárlat programjának megfelelően, épp a kifejezési módok és lehetőségek korlátairól beszél – a börtöntervsorozaton túl ugyanezt a korlátozottságot tematizálja kicsit másképp az a széria (*Cartografías*), amelyben a művész térképeket alakít át, firkál vagy pecsétel tele olykor a kivetetheletlenségig, Dél-Amerika újfajta topográfáját adva a nézők elé.

A börtöntervsorozathoz köthető az az 1972-es lap is, melyen egyetlen mondatot látunk Zabala jellegzetes építészetűivel:

Este papel es una cárcel, vagyis Ez a lap egy börtön. A lap jellegét tekintve egyértelműen abba a sorba illik, ahová Ludwig Wittgenstein kacsanyula, René Magritte pipája vagy Joseph Kosuth székei, amennyiben az érzékelés kérdéseit és/vagy a műalkotás (újra)definálásának szükségességét tematizálja. Érdekes azonban megfigyelni, hogy Zabala mondatának miféle szemantikai vetülete van: a művészet – börtön; ez a lap – börtön, állítja, és ebben a sorban a művészetet a romantikus művészetfelfogással azonosítja, ahol a művészet a szabadság ideális terepe volt, a papírlap pedig

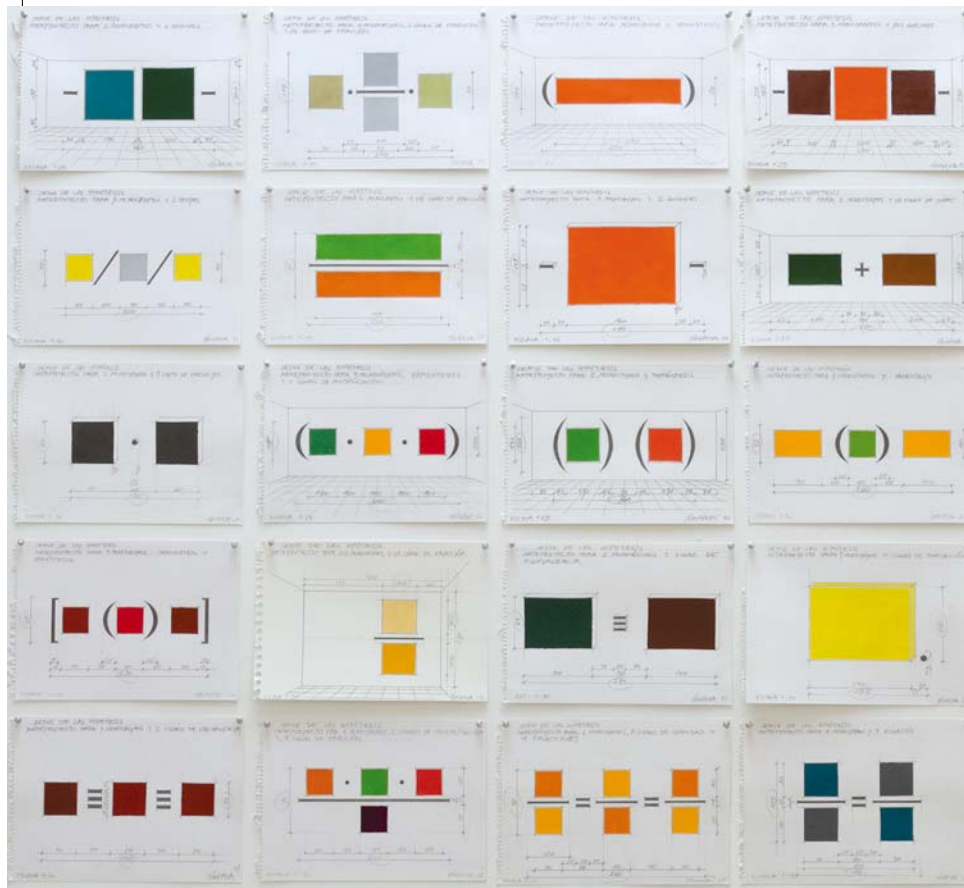
**HORACIO ZABALA:**

Ez a lap egy börtön, 1972/2007, fotó, 8/10  
A művész és Henrique Faria jóvoltából  
New York/Buenos Aires  
HUNGART © 2017

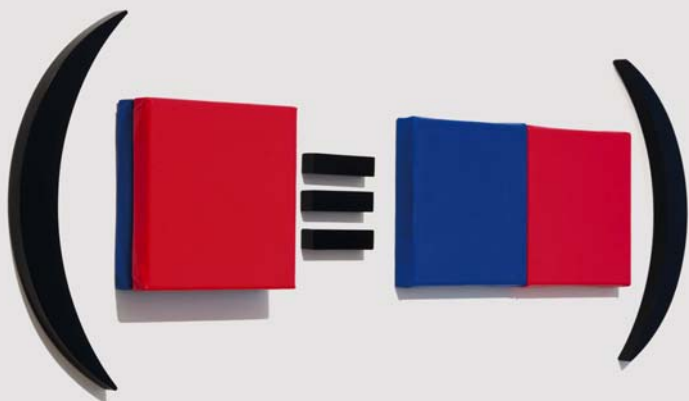
**HORACIO ZABALA:**

A csend nem létezik (John Cage), 2014, akril, vászon, kottatartók  
A művész és Henrique Faria jóvoltából  
New York/Buenos Aires  
Estudio Giménez-Duhau  
HUNGART © 2017





nyilvános volt, jellegében a teatralitás és a didaktikus uralkodott, a büntetés „helyszíne” pedig az emberi test, mely – hasonlóképp a papírhoz, ami Zabala vizsgált mondatában a művészet hordozója – a bűn hordozójaként jelenik meg. A büntetőjog paradigmaváltását követően a büntetés rejtetté válik, hordozója immár nem a fizikai valójában létező emberi test, hanem egy jogi személy, kivitelezése során pedig az arányos, személyre szabott megtorlást tartják szem előtt, nem pedig a mindenki számára látható, elrettentő példa felmutatását. A börtön mint épített szerkezet ettől fogva a szó klasszikus értelmében vett utópiává, „nemhelyé” alakul, ahová az immár szégyellni való, az emberek kíváncsi pillantása (és esetleges megtorlása) elől elrejtteni kívánt büntetést számúzzik. A „nemhelyen” a társadalom nem kívánatos tagjai élnek (de nem látszanak, mintha nem is léteznének). Ami pedig az épített struktúrát illeti, az alábbiak az irányadók: az ideális börtön hierarchikus, az



**HORATIO ZABALA:**  
Vázlatok a Hipotézisek II. című műhöz, 2010–2011, részlet, ceruza, akril, papír  
A művész és Henrique Faria jóvoltából, New York/Buenos Aires, Estudio Giménez-Duhau  
HUNGART © 2017

**HORATIO ZABALA:**  
Hipotézisek négy monokrómhoz, egyenlőségjel, zárójel, 2013, akril, vászon, zománc fán  
A művész és Henrique Faria jóvoltából, New York/Buenos Aires, Estudio Giménez-Duhau  
HUNGART © 2017

**HORATIO ZABALA:**  
Balta, 1972–1998, vas, térkép fára kasírozva,  
A művész és Henrique Faria jóvoltából, New York/Buenos Aires, Estudio Giménez-Duhau  
HUNGART © 2017

ennek az utópikus művészetfelfogásnak a fizikai megtestesülésévé válik. A „börtön” ugyanakkor itt még nem rendelkezik tág jelentéstartománnyal, csak a lehetőségek korlátozottságát mutatja. Zabala később többször utal Michel Foucault-ra, akinek a börtönökről szóló tanulmánya (*Surveiller et punir*, Gallimard, 1975; magyarul: *Felügyelet és büntetés*, 1990) tovább gazdagítja az 1976 után immár Olaszországból irányított projektet. Foucault amúgy egy másik utópia területére utalja a börtönépítészet. Kötetének első, *Kínhalál* című fejezetében arról beszél, hogy körülbelül a 18. század végéig, a 19. század elejéig a büntetés





elítelt nevelését, jobbítását szolgálja és panoptikus, azaz egyetlen ponttól belátható, kontrollálható helyszín. Ha az ideális börtön terveit nézzük – ide értve természetesen Zabala egyszemélyes börtöneit is –, azt találjuk, hogy ezek rendszerint centrális, erődtített, geometrikus alaprajzú épületek, és e tekintetben rendkívüli hasonlóságot mutatnak a reneszánsz ideális városterveivel. Mint Hajnóczy Gábor rámutat<sup>5</sup>, az ideális város (csakúgy, mint az ideális börtön) a tökéletes társadalom eszményét testesíti meg: ha az ideális város lakói békében, nyugalomban élnek egymással és környezetükkel, akkor az ideális börtön az az intézmény, egyszersmind hely, amely képes olyan embereket kitermelni, akik a nevelés következtében majd vissza tudnak illeszkedni ebbe az ideális társadalomba. Zabala paradox módon azonban azt vallja, hogy a börtön mint intézmény kudarcot vallott, mert „bűnözőket gyárt”<sup>6</sup>. A reneszánsz idején tervezett ideális városok jobbára csak papíron léteztek, amelyek megvalósultak, azok erőd jellegükkel, életidegenségükkel tűntek ki a többi közül. Ugyanez a helyzet egyébként a modern kor ideális városterveivel is, elég ha a Lúcio Costa és Oscar Niemeyer tervezte Brazília-városra gondolunk: a tökéletesen megtervezett,

teljesen átlátható, arányos, geometrikus városban csak a társadalom legfelső rétege látható (a tervezés során a szegénynegyedeket gondosan a városon kívülre száműzték), a városszerkezet pedig harmonikus ugyan egy építész szemével, ám nem élhető.

Azt beszéljük, az arab szőnyegkészítők mindig beleszólnak a szőnyegükbe egy hibát, amely azt szimbolizálja, hogy csak az Égiek végeznek tökéletes munkát. Az emberi tökéletesség végül mindig utópia marad – vagy börtön. A szabadság pedig valószínűleg ott kezdődik, ahol az egyénnek lehetősége van megszegni az áhított és társadalmi normává hatalmasodott tökéletességet. Erről (is) beszélnek Zabala börtöntervei.

#### Jegyzetek

- 1 Zabala végzettsége szerint építész, amely művészetén is jól érezhető.
- 2 1998-ig él Olaszországban, majd visszaköltözik Buenos Airesbe, ahol ma is alkot.
- 3 A projekt legjelentősebb eseményére 1981-ben, a palermói Centro Internazionale de Esteticában rendezett szeminárium keretében kerül sor, ahol a többi közt Philippe Minguet, Jean Baudrillard, Enrico Crispolti, Hans-Dieter Bahr, Claus Rath és Mario Perniola vesz részt. A szeminárium előadásából szerkesztett kiadvány 1982-ben jelenik meg.
- 4 Stuttgart, Kunstverein, Subversive Practices. Around 1970 Art Was a Prison. <http://www.wkv-stuttgart.de/en/docs/audio/>
- 5 Hajnóczy Gábor: *Az ideális város a reneszánszban*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1994
- 6 „fracasa porque fabrica delinquentes”, Stuttgart, Kunstverein, 2009, op. cit.

**HORATIO ZABALA:**  
Hipotézis XXII. (Könyvek), 2010,  
akril könyveken, zománc fán,  
A művész és Henrique Faria  
jóvoltából, New York/Buenos  
Aires, Estudio Giménez-Duhau  
HUNGART © 2017

Kiállítási enteriőr

